

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ГАРМОНІЗАЦІЇ ҐЕНДЕРНИХ ПРОЦЕСІВ

Визначено бюджет як основний регулятор ґендерних процесів у соціально-економічному розвитку, розраховано потенційне збільшення дохідної частини Зведеного бюджету України за умови гармонізації ґендерних процесів

Постановка проблеми. Бюджет є основним регулятором державного впливу на економічні та соціальні процеси, у тому числі і ґендерні, оскільки головним його призначенням є забезпечення розподілу та перерозподілу ВВП між учасниками цих процесів, виходячи зі стратегії соціально-економічного розвитку держави та потреб ринкового механізму. У зв'язку з цим, важливим є проведення ґендерного аналізу бюджетної системи України з метою підтвердження того, що існуючі ґендерні диспропорції, дослідження яких багато науковців вважають недоцільними, заслуговують на увагу з боку держави та громадськості.

Мета дослідження. Зважаючи на зазначене вище необхідно з'ясувати, що саме суспільство втрачає, ігноруючи ґендерну складову, та що може здобути, дотримуючись принципів забезпечення оптимальних ґендерних пропорцій.

Викладення основного матеріалу дослідження. У Бюджетному Кодексі [1] зазначено, що бюджетна система України базується на економічних відносинах, державному устрої та регулюється нормами права. Важливою ланкою цієї системи виступають бюджети (Державний бюджет України, бюджет Автономної Республіки Крим та місцеві бюджети), що є планами утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади. Їх доходи утворюються за рахунок надходжень від сплати фізичними та юридичними особами податків, зборів та інших обов'язкових платежів, надходжень з інших джерел, встановлених законодавством України. Видатки бюджетів включають всі платежі, що не повертаються, тобто фінансування економіки, науки і культури, органів державної влади і управління, національної оборони тощо. Сукупність усіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України, є Зведеним бюджетом України, який використовується для аналізу й вивчення засад державного регулювання соціально-економічного розвитку України.

Вагомим чинником успішної реалізації політики держави є відповідність її бюджетної політики визначеним цілям подальшого розвитку та існуючим економічним реаліям. Важливою умовою її ефективності на майбутній період є проведення виваженої, послідовної та планомірної політики, яка має бути складовою тривалої програми діяльності уряду.

Реалізацію державної політики щодо гармонізації ґендерних процесів в Україні з грудня 1996 року було покладено на Міністерство України у справах сім'ї та молоді, а згодом, у зв'язку з реформуванням системи державного управління, було реорганізовано у Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту [2, с. 170]. Так, на початку 1997 року Міністерством України у справах сім'ї та молоді спільно з іншими міністерствами та відомствами, а також жіночими громадськими організаціями був розроблений національний план дій щодо поліпшення становища жінок в

Україні і підвищення їхньої ролі у суспільстві на 1997–2000 роки, який передбачав впровадження низки заходів спрямованих на реалізацію основних положень Пекінської декларації та Конвенції ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок". Наступним кроком у даному напрямку є ухвалення у 2001 році Кабінетом Міністрів України постанови "Про національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню ґендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки", спрямованої на здійснення пріоритетних завдань стосовно виконання заключних документів Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН "Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток та мир у ХНІ столітті".

Фінансування витрат на реалізацію заходів, визначених національними планами дій, здійснювалося за рахунок коштів Державного бюджету, головними розпорядниками яких були Міністерство України у справах сім'ї та молоді (1998-1999 роки), Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України (2000-2001 роки), Державний комітет у справах сім'ї та молоді (2002-2003 роки), Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді (2004 рік), Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту (2005-2009 роки).

Зазначимо, що опублікована статистика не передбачає оприлюднення звітів про використання бюджетних видатків кожним головним розпорядником коштів у розрізі програм і планів дій. З огляду на це, досить важко оцінити визначений обсяг видатків, спрямований безпосередньо на гармонізацію ґендерних пропорцій в українському суспільстві.

Однак, виходячи з того, що більшість статей видатків спрямовані на реалізацію програм і заходів щодо справ дітей, неповнолітніх, молоді, жінок і сім'ї, можна вважати, що певна їх частина пов'язана з вирішенням ґендерних проблем й відповідає змісту заходів, запланованих Національним планом дій щодо поліпшення становища жінок в Україні і підвищення їх ролі у суспільстві на 1997-2000 роки та Національним планом дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню ґендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки. Це припущення дає змогу оцінити державну бюджетну політику (на етапі планування) стосовно гармонізації ґендерних процесів в українському суспільстві.

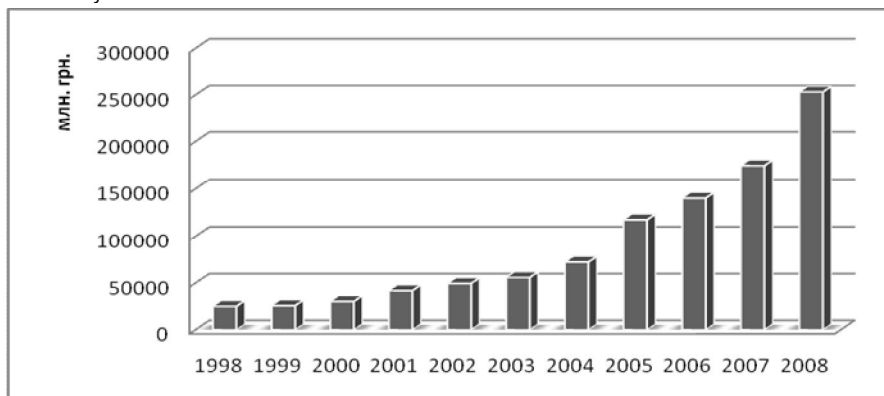
Динаміка планових видатків, разом з динамікою їх часток у запланованих сумарних видатках з Державного бюджету України за період 1998-2009 роки у розрізі тих програм і заходів, які були спрямовані на реалізацію національних планів дій, а також на виконання національних програм "Діти України" і "Планування сім'ї", молодіжних програм та інших заходів, що певною мірою пов'язані з проблемами підвищення статусу жінок у суспільстві представлені на рис. 1*

*Примітка. Сформовано автором за даними [3-5]

Рис. 1. Заплановані щорічні видатки на реалізацію програм і заходів щодо справ дітей, молоді та жінок за період 1998-2009 роки

Як видно з рис. 1, послідовними та неперервно зростаючими їх назвати не можна, хоча динаміка запланованих сумарних видатків з Державного бюджету України (рис. 2*) є саме такою і свідчить про економічне зростання суспільства.

*Примітка. Сформовано автором за даними [3-14]

Рис. 2. Видатки загального фонду Державного бюджету України (фактично)

Стабільна ситуація з фінансуванням програм Міністерства України у справах сім'ї та молоді спостерігалася у 1998–1999 роках, при цьому в плані на 1998 рік бюджетні кошти були рівномірно розподілені між двома статтями: "соціальний захист та соціальне забезпечення" і "молодіжними програмами", а у 1999 році майже повністю сконцентровані на статті "позашкільні заклади освіти, заходи із позашкільної роботи з дітьми". Разом з тим, варто відмітити відсутність бюджетних коштів, направлених безпосередньо на досягнення оптимальних ґендерних пропорцій в українському суспільстві.

У 2000 році тенденція зростання обсягу коштів була подовжена, але певною мірою за рахунок значних запланованих видатків за статтею "позашкільні заклади освіти, заходи з позашкільної роботи з дітьми". Водночас зазначимо, що 2000 рік відзначився в історії українського жіноцтва тим, що у Державному бюджеті України окремою статтею було виділено "соціальні програми і заходи державних органів у справах жінок", однак вона проіснувала лише рік [3].

Як видно з рис. 1, найбільш критичним був 2001 рік: державне фінансування програм і заходів, які аналізуються, передбачене Державним комітетом молодіжної політики, спорту і туризму, зменшилося у 2,4 рази. Найбільше скорочення запланованих видатків відбулося за статтями "позашкільні заклади освіти, заходи із позашкільної роботи з дітьми" (у 4,6 рази), "інші програми соціального захисту неповнолітніх" (у 2 рази), але зросли видатки за статтею "програми і заходи соціальних служб для молоді" (майже у 3 рази). Видатки на програми і заходи у справах жінок і сім'ї зменшилися на 33 %, а сумарна частка цих видатків скоротилася у 3 рази [4]. Цей факт свідчить про зменшення уваги з боку держави до ґендерної проблематики, і його досить важко пояснити.

У 2002 році відбулося бурхливе зростання (у 3,1 рази) запланованого державного фінансування програм і заходів стосовно впровадження соціальної справедливості та гармонійного розвитку ґендерних процесів, але в основному за рахунок збільшення видатків на молодіжні програми. Вони фінансувалися за чотирма статтями – "здійснення державними органами централізованих заходів з питань дітей, молоді, жінок і сім'ї", "державна підтримка розвитку молодіжного руху соціальної спрямованості", "фінансова підтримка Українського національного комітету молодіжних організацій на виконання загальнодержавних програм з питань молоді" й "реалізація програм та здійснення заходів Українського державного центру соціальних служб для молоді". Сумарний запланований обсяг фінансування молодіжних програм в 2002 році збільшився у 4,5 рази у порівнянні з 2001, а частка видатків, передбачених для головного розпорядника коштів і спрямованих певною мірою на забезпечення оптимальних ґендерних пропорцій, у загальних видатках з Державного бюджету зросла у 3 рази [4].

Планові видатки Державному комітету України у справах сім'ї та молоді на здійснення позашкільної освіти, централізованих заходів щодо реалізації дитячих, молодіжних і жіночих програм у 2003 році збільшилися у порівнянні з 2002 роком у 1,4 рази. У період 2004–2005 років планові видатки на вказані цілі зросли у 2,4 рази у порівнянні з 2003 роком в основному за рахунок "здійснення державними органами централізованих заходів з питань дітей, молоді, жінок і сім'ї" та "реалізація програм та здійснення заходів Українського державного центру соціальних служб для молоді" у 2004 р. та "здійснення державними органами централізованих заходів щодо організації відпочинку та оздоровлення дітей" у 2005 році. При цьому, слід відмітити, що за іншими програмами спостерігається повільне скорочення видатків з Державного бюджету [5].

Разом з тим, у період з 2001 по 2005 роки в цілому позитивним явищем є те, що динаміка абсолютних значень запланованих видатків з Державного бюджету на реалізацію програм і заходів, тією чи іншою мірою пов'язаних з ґендерною проблематикою, була неперервно-зростаючою (рис. 1). Однак відносне значення – частка цих видатків у сумарних запланованих видатках з Державного бюджету – не було стабільним (рис. 1) при наявності економічного зростання (рис. 2).

Починаючи з 2005 року прослідковується значне зменшення державних видатків на програми і заходи стосовно сім'ї, дітей, жінок і молоді (у 1,3 рази у 2006 році та у 1,8 рази у 2008 році), що обумовлюється завершенням реалізації "Національного плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню ґендерної рівності в суспільстві на 2001–2005 роки" і відсутністю такого плану на подальшу перспективу. Аналіз планових видатків на вказані цілі у 2009 році поки що, на наш погляд, є недоцільним, оскільки неминучими залишаються питання про внесення суттєвих змін у закон "Про Державний бюджет України на 2009 рік" у зв'язку з прогнозом значного погіршення економічної ситуації у державі.

Проведений аналіз планових видатків на заходи щодо реалізації дитячих, молодіжних і жіночих програм дозволяє визначити рівень фінансування цієї діяльності. Так, на програми, які пов'язані з виконанням "Плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню ґендерної рівності у суспільстві", з Державного бюджету України виділялося у період 1998–2009 роки 0,02–0,1 % (рис. 1) загальних видатків з держбюджету. Такий низький рівень фінансування не міг позитивно вплинути на ґендерний розвиток в Україні. З огляду на це, державну бюджетну політику стосовно підтримки програм впровадження соціальної справедливості та забезпечення оптимальних ґендерних пропорцій вважати науково обґрунтованою і послідовною не можна. До того ж, не зберігаються стабільність і наступництво за статтями видатків. Особливо це стосується 2001 року, хоча цей рік і був роком першого прийнятого бездефіцитного

Державного бюджету України та ознаменувався значним зростанням загального обсягу запланованих бюджетних видатків (на 24 % у порівнянні з 2000 роком). Причини цих протиріч, на нашу думку, треба шукати не у контексті економічного зростання, а в бурхливості політичного життя у країні. Єдина тенденція, яку чітко відзеркалено у динаміці планових видатків з Державного бюджету на дитячі, жіночі та молодіжні програми, – їх значне зростання з наближенням загальнодержавних виборчих кампаній. У зв'язку з цим, реалізація програм і заходів стосовно поліпшення становища жінок та забезпечення оптимальних ґендерних пропорцій вимагає удосконалення методів планування, здатних оптимізувати використання наявних бюджетних ресурсів, і сконцентрувати їх на досягненні реальних результатів, які стануть запорукою ґендерного розвитку українського суспільства.

Вважаємо, що корисним для України є набутий розвинутими країнами досвід щодо трансформації державного та місцевих бюджетів шляхом введення до них ґендерної складової з метою підвищення їх соціально-економічної ефективності. Як показує досвід розвинених країн, включення ґендерного компонента в бюджетний процес сприяє ефективному вирішенню найбільш актуальних соціальних та економічних проблем за умови збалансування ролі й частки чоловіків і жінок у економіці. Ця теза підтверджується можливістю отримання більшого ефекту в національній економіці, якщо перерозподіляти бюджетні кошти на заходи щодо забезпечення гармонізації ґендерних процесів з урахуванням активізації ґендерної компоненти в процесі формування доходів бюджету. Практичним доказом цього є аналіз дохідної частини Зведеного бюджету України.

Загальновідомо, що основним джерелом формування фінансових ресурсів держави, акумульованих у Зведеному бюджеті, є податки, суть яких полягає у примусовому відчуженні державою частини новоутвореної вартості. Податкові надходження складають: податки з доходів фізичних осіб, податки на прибутки підприємств, податки на власність, внутрішні податки за товари та послуги тощо. Їх, з точки зору ґендерного підходу, можна поділити на:

1) податки, що безпосередньо залежать від ролі жінок та чоловіків в економічній діяльності та їх часток у сукупних доходах (податок з доходів фізичних осіб, податок на власність, плата за землю);

2) податки, які опосередковано залежать від ґендерного компонента (податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, місцеві податки і збори);

3) податки та збори, що не пов'язані з ґендерною ознакою (збір на геологорозвідувальні роботи, акцизні збори, податки на міжнародну торгівлю).

З огляду на це, у процесі аналізу нами була здійснена оцінка ґендерної структури податку з доходів фізичних осіб (протягом періоду 1998-2008 років). Динаміка показника "податок з доходів фізичних осіб" Зведеного бюджету України, його частки у загальних доходах, ґендерна структура зайнятого у суспільному виробництві населення та середня заробітна плата жінок і чоловіків за період 1998-2008 років, які були використані при оцінці ґендерної структури прибуткового податку, отриманого бюджетом у цей період представлені у таблиці 1.

Оцінка ґендерної структури податку з доходів фізичних осіб, представлена на рис. 3, показує, що дохідна частина Зведеного бюджету України потенційно може бути значно більшою. Так, потенційні можливості Зведеного бюджету України за даним показником становлять 3,5 млн.грн. у 1995 році до 61 млн.грн. у 2000 році, до 203 млн.грн., у 2005 році, а у 2008 році до 564,1 млн.грн.) щорічно при рівному доступі чоловіків і жінок до робочих місць та 83,8 млн. грн. у 1995 році до 283 млн.грн. у 2000 році, до 708 млн. грн. та у 2008 на 1396,04 млн. грн. при скороченні на 15 % розриву у їх доходах, що передбачено досягти в Національних цілях тисячоліття до 2015 року [6]. Таким чином, державна фінансова система України має потенційні можливості збільшити свою доходну частину щорічно лише за умови забезпечення оптимальних ґендерних пропорцій на ринку праці.

Водночас, варто відмітити, що бюджет з урахуванням ґендерної складової не передбачає розподілу статей витрат за ознакою статі, оскільки його основним завданням є визначення "вузких" дискримінуючих положень для реалізації принципів гармонізації ґендерних процесів. Його побудова має здійснюватися не на користь якоїсь окремої статі, а населення в цілому, так як покращення становища жінок та збільшення їх внеску у національне виробництво сприятиме поліпшенню економічної ситуації й підвищенню рівня життя кожної родини.

Таблиця 1. Податок з доходів фізичних осіб як складова дохідної частини Зведеного бюджету України за період 1997–2008 рр.*

Показники	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2008
Доходи Зведеного бюджету України, млн грн	28112	32876	54934,6	75285,8	134183	219937	297840
У т. ч.: податок з доходів фіз. осіб, млн грн	3295,7	4434,4	8774,9	13521,3	17325,2	34782,1	45895,8
Частка податку з доходів фіз. осіб у доходах Зведеного бюджету України, %	11,7	13,48	15,97	18,0	12,9	15,8	15,4
Кількість зайнятого населення, млн осіб:	23,7	20,0	20,0	20,2	20,7	20,9	21,3
жінки	12,1	9,9	9,8	10,0	10,1	10,1	10,3
чоловіки	11,6	10,1	10,2	10,2	10,6	10,8	11,0
Середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих в галузях економіки, грн:							
жінок	132,1	148,89	256,17	378,84	571,6	974,1	1171,51
чоловіків	182,2	205,74	367,45	552,04	806,19	1351,0	1531,0
Оцінка ґендерної структури середньорічної оплати праці зайнятого населення, %:							
жінок	43,1	41,5	40,1	40,2	40,3	40,3	42,6
чоловіків	56,9	58,5	59,9	59,8	59,7	59,7	57,4
Оцінка ґендерної структури сумарного податку, млн грн, з доходів фіз. осіб, отриманого від:							
жінок	1419,2	1840,2	3519,9	5438,3	6985,3	14007,8	19529,3
чоловіків	1876,5	2594,2	5255,01	8083,0	10339,9	20774,3	26366,5
Можливий ефект від скорочення розриву в оплаті праці чоловіків і жінок на 15%, млн грн	129,7	175,2	424,8	707,8	767,5	1396,04	1559,01

*Примітка: розраховано автором за даними Держкомстату України

Сферами застосування ґендерного бюджету є особисті доходи, праця та зайнятість, пенсійне забезпечення, соціальне страхування, освіта, охорона здоров'я, культура, соціальне обслуговування непрацездатних, підтримка материнства і дитинства, допомога бідним, політика у галузі податків з

фізичних осіб, житлова політика. Тобто, всі напрямки взаємовідносин держави з населенням, у яких, в той чи інший спосіб, беруть участь державні кошти і які можуть по-різному позначатися на становищі чоловіків та жінок.

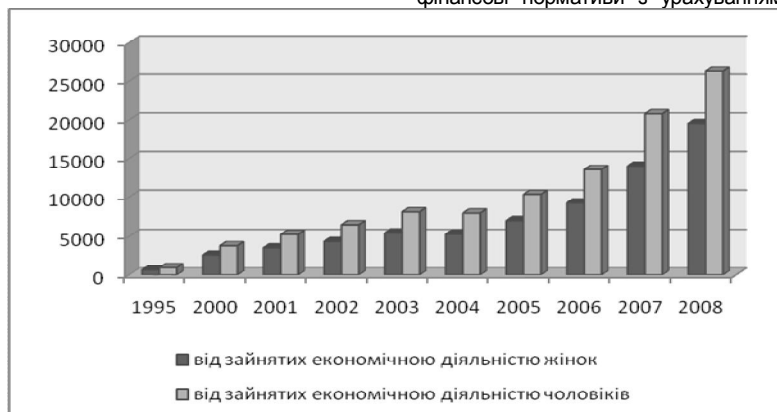
Впровадження бюджетів з урахуванням ґендерної складової передбачає також широкий спектр діяльності у сфері законодавства і соціально-інституційних перетворень. Так, необхідними умовами їх впровадження є:

– наявність функціонуючого національного механізму щодо поліпшення становища жінок та ґендерного регулювання (правові, організаційні, економічні аспекти);

– впровадження ґендерно орієнтованих показників в управління, у тому числі у програми і плани, у оцінку діяльності всіх міністерств і відомств;

– формування прозорого бюджету, доступного для громадськості на всіх рівнях – державному і місцевому;

– законодавча ініціатива – прийняття законів про включення соціальної (ґендерної) експертизи до процесу прийняття рішень на всіх рівнях і про соціальні стандарти та фінансові нормативи з урахуванням ґендерної складової.

*Примітка. Розраховано і складено автором

Рис. 3. Оцінка ґендерної структури податку з доходів фізичних осіб у період з 1995-2008 роки, (млн. грн.)

Отже, ґендерний бюджет є сукупністю різних механізмів, інструментів та інституцій, об'єднаних спільною метою – зробити ґендерний підхід до управління обов'язковим у національній політиці з метою забезпечення гармонізації ґендерних процесів в суспільстві. При цьому склад і структура цих механізмів, інструментів та інституцій, а отже, і процедури формування, і просування ґендерних бюджетних ініціатив відповідають конкретній моделі господарювання та пріоритетам соціально-економічного розвитку країни на кожному конкретному історичному проміжку часу.

З огляду на зазначене вище, за умов існування певної частки умовності можна виділити два різних підходи щодо ґендерного бюджетування. Так, перший, характерний для країн з вираженою соціальною складовою у розвитку суспільства. У цьому випадку завдання забезпечення гармонізації ґендерних процесів вирішується переважно за рахунок випереджаючого зростання ґендерно орієнтованих бюджетних статей витрат, зокрема: видатки держави на оплату допомоги по вагітності та пологах, витрати на допомогу на дитину одиноким матерям, а також витрати на медицину, базові та соціальні пенсії, допомоги з безробіття тощо. Тобто, зазначений вище перелік статей фактично більш значимий для жінок, так як їх частка серед безробітних, пенсіонерів, одиноких матерів значно вища за частку чоловіків.

В умовах даного підходу до забезпечення гармонізації ґендерних процесів розробка бюджетних ініціатив здійснюється в основному державними органами, які регулюють ці питання. Такий підхід припускає високий ступінь централізації фінансових ресурсів і прийнятих рішень на рівні держави. Можливості впливу громадських організацій, профспілок та інших структур громадянського суспільства в цих умовах досить обмежена.

Очевидно, що цей підхід дозволяє отримати досить відчутні результати в досить короткий термін. Зростання прямих ґендерних витрат, забезпечуючи відчутне покращення становища соціально вразливих груп населення, у тому числі і жінок, одночасно сприяє гармонізації ґендерних процесів в суспільстві. Крім того, має місце деяка активізація і більш повне залучення творчого потенціалу жіночого населення, що, природно, створює додаткові джерела економічного зростання.

Але в той же час слід визнати, що у плані перспективи даний підхід до формування бюджетів з урахуванням ґендерної складової є досить обмеженим. Оскільки до ґендерно орієнтованих статей відносяться більшість соціальних витрат, а не тільки ті, які передбачені безпосередньо жінкам, випереджаюче зростання використання бюджетних коштів на споживання протягом тривалого часу неминуче вимагатиме або збільшення податкового навантаження на економіку або перерозподілу фінансових потоків у рамках бюджету, у тому числі і не на користь нагромадженню. Обидві ці тенденції можуть призвести до зниження ефективності господарського комплексу країни. При цьому тут є загроза розвитку соціального утримання, коли високий рівень соціальних виплат дестимулює розвиток ділової та творчої активності населення, а також містяться елементи зрівнялівки, що також негативно впливає на ефективність економіки.

З огляду на те, що ефективність і добродійність в економіці у принципі несумісні, і обидві ці тенденції знаходяться в антагоністичній суперечності одна з одною, даний підхід до формування ґендерних бюджетів ефективний лише у певних часових рамках і, як правило, застосовується у сукупності з іншими підходами.

Другий підхід до забезпечення гармонізації ґендерних процесів, дещо протилежний першому. Він характеризується тим, що головний акцент при формуванні бюджету робиться на зростання бюджетних видатків не на збільшення споживання, а на створення умов для реалізації ділових якостей і потенційних можливостей особистості всіх громадян, і, перш за все, жінок. Так, стратегія жіночого руху у розвинених країнах Заходу в останні два-три десятиліття була спрямована, головним чином, на реформування законодавства у галузі праці і освіти з метою забезпечення більш повної участі жінок в економічній діяльності, створення можливостей для досягнення ними економічної незалежності та реалізації своїх знань і творчого потенціалу. При цьому, як показує досвід таких держав, найбільш дієвим інструментом у цьому аспекті є державна підтримка розвитку приватного підприємництва та самозайнятості жінок.

Відомо, що вимоги вільної конкуренції передбачають необхідність рівних умов створення та функціонування бізнесу незалежно від того, кому він належить – чоловікові або жінці. Але в той же час проведені дослідження вказують на відмінності в психології поведінки жінок і чоловіків – підприємців. Жінкам, як правило, набагато важче зважитися на відкриття власного бізнесу, оскільки вони менш схильні до ризику. Для їх мотивації необхідні спеціальні бізнес-програми та рольові моделі, що демонструють успіх інших жінок у самостійній ініціативній діяльності. Крім того, жіночий бізнес більшою мірою потребує фінансово-кредитної підтримки, оскільки рівень доходів жінок практично у всіх країнах нижче рівня доходів чоловіків. Крім того, основними сферами приватного жіночого підприємництва зазвичай є послуги населенню, торгівля, система громадського харчування, тобто види діяльності з традиційно невисоким рівнем рентабельності, що виключає можливість формування фінансових олігархічних структур і отримання величезних тінювих доходів. В основному цей бізнес є способом забезпечення самозайнятості.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Таким чином, головними передумовами, які зумовлюють необхідність підтримки так званого жіночого бізнесу, є:

– по-перше, підтримка “жіночого бізнесу” сприяє підвищенню конкурентоспроможності жінок на ринку праці;

– по-друге, жіночий бізнес найчастіше орієнтований на поліпшення якості життя суспільства, тобто є соціально значущим.

Тому спрямування бюджетних коштів на реалізацію програм у сфері підтримки та розвитку “жіночого підприємництва” – це не тільки умова реалізації творчих здібностей жінок і спосіб підвищення рівня їх добробуту, але і прямиий шлях до зростання соціальної складової економіки.

Очевидно, при такому підході до формування бюджетів з урахуванням гендерної складової отримання відчутних результатів можливо лише через певний проміжок часу, але вони характеризуються, як правило, мультиплікативним і довгостроковим ефектом, а саме: не тільки поліпшенням матеріального становища жінок, але й зростанням їх участі у всіх сферах життя.

В умовах дестабілізації економіки України, значного дефіциту Державного бюджету України та зростання безробіття, у тому числі жіночого, ефективним, на наш погляд, є останній підхід формування бюджетів з урахуванням гендерної складової, який здатен забезпечити і гармонізацію гендерних процесів і подальше соціально-економічне зростання.

Список використаної літератури:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: режим доступу www.rada.gov.ua
2. Лобанова Л.С. Гендерні стратегії сталого розвитку України: [монографія] / [Л.С. Лобанова, О.В. Бердник, В.В. Близнюк та ін.]; Всеукраїнський жіночий центр інформації та соціально-економічної адаптації / [Людмила Сергіївна Лобанова (наук.ред.)]. – К.: Фенікс, 2004. – 428 с.
3. Про Державний бюджет України на 1998-2000 роки: закон України [Електронний ресурс]: режим доступу www.rada.gov.ua
4. Про Державний бюджет України на 2001-2004 роки: закон України [Електронний ресурс]: режим доступу www.rada.gov.ua
5. Про Державний бюджет України на 2005-2009 роки: закон України [Електронний ресурс]: режим доступу www.rada.gov.ua
6. Інтеграція гендеру в національні державні програми: на прикладі виконання нац. плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності на 2001–2005 роки / Програма розвитку ООН в Україні; Програма рівних можливостей ПРООН / [Лариса Кобелянська (ред.), Ольга Миколаївна Пищуліна (керівник проекту та упоряд.)]. – К., 2006. – 90 с.

ПІЖУК Ольга Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та підприємництва Національного університету ДПС України

Наукові інтереси:

– дослідження гендерних процесів в соціально-економічному розвитку України